

K POVAHE SILNÉHO HODNOTENIA

ZUZANA PALOVIČOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

PALOVIČOVÁ, Z.: The Nature of Strong Evaluation
FILOZOFIA 65, 2010, No 6, p. 564

Strong evaluation as a model of practical reasoning is an attractive alternative to the utilitarianistic as well as Kantian proceduralism. It makes the legitimization of specific moral claims possible. Furthermore, in their justification the motivation of agency is taken into account. This enables us to show the meaning of values and evaluation in human life. The paper tries to answer the questions such as: What does strong evaluation refer to? What is its nature? What is its role in human life? What is its relevance for ethics? The author draws upon Tylor's conception of strong evaluation, comparing it with Laitinen's reinterpretation of the latter.

Keywords: Strong evaluation – Weak evaluation – Value – Morals – Ethics – Practical reasoning

Pojem silného hodnotenia ako kľúčovej charakteristiky subjektu bol do etického diskurzu zavedený v sedemdesiatych rokoch minulého storočia v kontexte diskusií o filozofickej antropológii. Tento pojem ponúka prijateľnú alternatívu morálneho relativizmu a subjektivismu, v zmysle ktorých všetky hodnotiace sudy, a zvlášť morálne sudy, nie sú ničím iným než výrazom preferencií, postoja alebo pocitu bez nároku na objektívnu platnosť; je aj alternatívou etiky princípov kantovského a utilitaristického typu s ich nárokom na nestrannosť a univerzálnu platnosť morálnych noriem bez vzťahu k osobným cieľom konajúceho. Zmysel pojmu silného hodnotenia spočíva v jeho schopnosti zvýrazniť všetko prestupujúci charakter hodnôt a hodnotení v realite života. Znamená to, že veci, ktoré vnímame, nie sú indiferentné, ale majú pre nás význam či zmysel tým, že sa vzťahujú na naše túžby, ciele či aspirácie, ktoré riadia naše činy a ako také sa nám zdajú zmysluplné a dôležité. Tiež v oblasti medziľudských vzťahov, ako i v ostatných sférach života ustavične vynášame hodnotiace sudy. Hodnoty a hodnotenie sú preto nevyhnutnou súčasťou nášho života. Ich existencia implikuje na jednej strane obecnú platnosť, na druhej strane poukazuje na ich sociálnu a historickú relatívnosť.

Cieľ štúdie je dvojaký: V prvom kroku sa sústreďíme na hľadanie odpovede na otázku: Čo sa označuje pojmom silné hodnotenie? Aká je jeho povaha? Akú rolu hrá v ľudskom živote? V nadväznosti na to sa pousilujeme odpovedať na otázku, do akej miery je tento pojem relevantný pre etiku a či je tento pojem dost' široký na to, aby pokryl jej tri relevantné súčasti: otázku hodnôt, otázku morálnych noriem a otázku morálnych hodnotení. Kým v prvej časti štúdie sa zameriame na rekonštrukciu Taylorovho chápania pojmu silného hodnotenia, ktoré v osemdesiatych rokoch 20. storočia znovu oživilo diskusie o tom, ako zdôvodniť morálku, argumentačnou bázou druhej časti bude Laitinenova

reinterpretácia tohto pojmu, ako ju sformuloval v práci *Strong evaluation without moral sources* (*Silné hodnotenie mimo morálnych zdrojov*, 2008).

Frankfurtova idea reflexívneho hodnotenia túžob. Jedným z impulzov na artikuláciu idey silného hodnotenia bola štúdia amerického filozofa mysle H. G. Frankfurta *Freedom of the Will and the Concept of a Person* (*Sloboda vôle a pojem osoby*, 1971), v ktorej autor obhajuje tézu, že jednou z kľúčových charakteristík človeka je schopnosť reflexie vlastných túžob a na základe toho schopnosť vedome podriaďiť svoje konanie momentálnej túžbe alebo snaha pokúsiť sa ju prekonať ([2], 7). Túžba tu nespĺva so slepým a iracionálnym pudom, ale chápe sa tu na úrovni reflexie, kde sa subjekt sám sebe odhaľuje ako zdroj každého činu a zmyslu a kde je schopný hľadať a nachádzať zmysluplné životné ciele. Optika akcentujúca súvzťažnosť medzi takto reflektovanými túžbami a cieľmi podnecuje k tomu, aby sa do nich zaviedol istý poriadok, núti jednotlivca určitým spôsobom ich zoskupovať, usporadúvať, hierarchizovať, teda vniesť do nich určitú racionalitu.

Frankfurtovo reflexívne chápanie túžob stojí v kontrapozícii k tradičnému ponímaniu slobodnej vôle, v zmysle ktorého človek koná slobodne a je morálne zodpovedný za svoj čin iba v prípade, že sa rozhodne pre daný čin, to znamená, že ho chce vykonať a má možnosť konať ináč. V protiklade k tomu Frankfurt ukazuje, že človek môže naplniť vlastné túžby a slobodne sa rozhodnúť pre daný čin, a napriek tomu je neslobodný, pretože koná na základe vlastných nutkavých túžob (napr. narkoman). Na druhej strane, v niektorých prípadoch človek nesie morálnu zodpovednosť aj za činy vykonané na základe vonkajšieho (nielen vnútorného) donútenia, a to vtedy, keď sa zhodujú s túžbami a zámermi konajúceho ([3], 830). Príkladom môže byť politik. Členstvo v politickej strane a odvolávanie sa na kolektívnu dohodu ho nezbaňuje morálnej zodpovednosti za vlastné hlasovanie. V intenciách Frankfurtovho uvažovania uplatnenie slobodnej vôle predstavuje pre človeka kontinuálnu výzvu s meniacim sa stupňom obtiažnosti.

Taylor: Silné hodnotenie. Kvalitatívne rozdiely týkajúce sa hodnoty. Téza H. G. Frankfurta, že človek rozlišuje medzi vlastnými nižšími a vyššími túžbami, inšpirovala Ch. Taylora k zásadnému prehodnoteniu chápania morálky a stojí v pozadí jeho idey silného hodnotenia ako praktickej racionality, ktorú prvýkrát formuloval v štúdiu *Responsibility for Self* (1976) a neskôr sa v revidovanej verzii objavuje v štúdiách *What is Human Agency* (1977), *Self-interpreting animals* (1985) a v práci *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity* (1989).

Taylor, nadväzujúc na Frankfurtovo rozlíšenie túžob, vnáša nový uhol pohľadu do ich chápania. U Frankfurta človek zvažuje vlastné túžby jedine z hľadiska preferencií a intenzity túžob. Porovnáva, ktorá túžba mu prinesie vyššiu mieru uspokojenia. Nie je tu žiadna reštrikcia na základe hodnôt. V pozadí Taylorovej teórie silného hodnotenia stojí predstava určitých horizontov zmyslu či hodnotových rámcov, vnútri ktorých človek posudzuje svoj život a mieru jeho naplnenia. Znamená to, že ako sociálne bytosti sa vždy nachádzame v rečovo štruktúrovanom svete; už v komunikatívnych formách, ktorými sa spolu dorozumievame, sme konfrontovaní s určitým svetom významov, vnútri ktorého

rozumieme veciam, nám samým aj iným okolo nás. Tieto rámce dávajú podobu a zmysel individuálnym životom a poskytujú odpoveď na otázky: Čo je správne robiť?; Čo znamená byť dobrým človekom?; Čo je zmysluplné, hodnotné? Inými slovami, hodnotenie je integrálnou súčasťou ľudského života, pričom Taylor zavádza ďalšiu konceptuálnu dištinkciu, a to schopnosť hodnotiť vlastné túžby v slabom a silnom zmysle.

Pri *slabom hodnotení* človek podľa Taylora zvažuje, ktorá túžba mu prinesie vyššiu mieru uspokojenia ([6], 17). Ide teda o Frankfurtom naznačené porovnávanie intenzity túžob. Pojem *silného hodnotenia* odráža Taylorovo presvedčenie, že špecifikom človeka je to, že dokáže diferencovať samotné túžby z hľadiska ich hodnoty a hodnotiť ich „ako dobré, zlé, žiaduce, odsúdeniahodné“ ([6], 65). To znamená, že niektoré z nich pokladáme za hodnotnejšie, cennejšie, sledovanie určitých zámerov považujeme za realizovanie hodnotnejšieho spôsobu života. Zvažovanie hodnoty vlastných túžob považuje Taylor za kľúčovú zložku praktického uvažovania, pretože lokalizáciou túžob do kvalitatívneho kontrastu (napríklad kontrast medzi podlosťou a veľkorysťou, medzi zmysluplným a triviálnym) si človek ujasňuje alternatívy konania. Ide aj o hľadanie vlastného spôsobu života. Inými slovami, ja som ten, kto volí, či chce žiť zmysluplný život, alebo život prázdny, malicherný. Nie je tu žiadna iná inštancia, ktorá by za mňa rozhodla či legitimizovala môj spôsob života. Rozlišovať medzi životom, ktorý stojí za to žiť, a životom premárneným či medzi dôstojnými a prízemnými spôsobmi existencie sme schopní iba na základe toho, že posudzujeme veci na základe kvalitatívnych rozlíšení. Iba silné hodnotenie umožňuje človeku žiť jeho vlastný život spôsobom, s ktorým sa môže identifikovať. Preto nie je iba podmienkou artikulácie našich preferencií, ale aj podmienkou vyjadrenia našej predstavy o kvalite života a odpovede na otázku, kým chcem byť. „Silné hodnotenia zahŕňajú významy vzťahujúce sa na subjekt, pretože zahŕňajú diferencovanie: Naše motivácie sú vyššie či nižšie, vnútorne dobré či zlé. Tým sú tieto hodnotenia reflexívne a objasňujú významy týkajúce sa toho, aký život chce človek žiť a kým chce byť“ ([6], 67).

Silné hodnotenie podľa Ch. Taylora presahuje limity morálneho hodnotenia, pretože sa netýka len morálnych noriem vo vzťahu k druhým, ale aj etických otázok, ktoré sú pre utváranie života človeka a jeho identity ústredné: otázok hodnôt, ideálov a životných cieľov. Silné hodnotenie prekračuje hranice morálky aj v inom zmysle: Môže sa rovnako týkať osobného štýlu, estetického vkusu a pod. Schvaľovanie alebo odsúdenie v týchto prípadoch nemá morálny charakter, aj keď to, čo je hodnotné, poznávame prostredníctvom silného hodnotenia. Taylor ukazuje, že tieto hodnotenia, tak ako hodnotenia etické, vstupujú do „nekonečnej mapy zámerov a motivácií, ktoré definujú, čo by sme mohli nazývať dobrým životom“ ([6], 68). Každý z nás má prinajmenšom implicitný zmysel pre rozlišovanie hodnôt, dokonca aj vtedy, keď sa snaží vedome si ich nepripúšťať.

V Taylorovom ponímaní sú teda hodnoty, morálka, subjekt a silné hodnotenia úzko previazané viacerými spôsobmi. Po prvé, vytváranie zmyslu života predpokladá existenciu určitých hodnotových horizontov, ktoré prekračujú človeka samotného a vychádzajú z dejín, prírody, spoločnosti atď. Nemusi ísť nevyhnutne o morálne hodnoty, môžu to byť politické, psychologické hodnoty atď. Taylor je presvedčený, že je to zásadný spôsob, akým sú subjekt a dobro vzájomne previazané, pretože len v rámci týchto hodnotových kontextov človek dokáže určiť, čo je dobré, hodnotné, ako by mal konať, čo schvaľuje,

a čo odmieta. Hodnotové rámce tak majú centrálnu a fundamentálnu pozíciu v morálnom živote, pretože slúžia ako zdroj našich morálnych postojov, vytvárajú normy pre naše konanie a umožňujú silné hodnotenie.

Taylorov dôraz na nevyhnutnosť hodnotových horizontov obsahuje ďalší moment, ktorým sú subjekt a dobro navzájom previazané: Len prostredníctvom silného hodnotenia určíme sami seba. To znamená, že človek nie je nejakým presne a abstraktne vymedzeným subjektom, ako hovorí Taylor, akýmsi „punctual self“ ([9], 49), ale to, kým skutočne je, určujú jeho túžby, aspirácie a ciele. Z línie Taylorovho uvažovania vyplýva, že pokiaľ sú hodnoty, ktoré človek rešpektuje a ktoré prijal za svoje, autentickým výrazom jeho sebachápania a sebadefinície, v skutočnosti ich nemôže reálne odmietnuť, pretože by tým popieral sám seba, vlastnú autenticitu. Taylor to ilustruje na príklade bohatého človeka, ktorý by popieral sám seba, ak by vo svojom živote pripisoval ústrednú rolu egalitárskej chápanej hodnote rovnosti ([6], 34).

Silné hodnotenie a identita môžu byť previazané aj ďalším spôsobom: Vlastná identita nie je závislá len od morálnej orientácie a od vlastnej koncepcie dobra. Je tiež závislá od sebahodnotenia. Človek posudzuje vlastné motivácie a vydarenosť vlastného života vo svetle silných hodnotení. Taylor je presvedčený, že ľudský život neexistuje mimo interpretácií: Nie sú len čímsi želateľným, pretože nám pomáhajú viesť zmysluplný a hlbší ľudský život, ani niečím príležitostným, keď si človek potrebuje ujasniť svoje ciele a zámyery. V Taylorovom ponímaní sebainterpretácie sú neodmysliteľnou súčasťou života, pretože ich absencia by v živote človeka znamenala stratu orientácie na dobro. „Byť človekom znamená neustále sa v živote zaoberať odpoveďami na otázky, interpretovať sám seba a vlastné aspirácie“ ([6], 75).

Z uvedeného vyplýva, že plauzibilita idey o úzkom previazaní subjektu, morálky a hodnôt sa opiera o povahu silných hodnotení. Podľa Taylora sféra silných hodnotení zahŕňa tri osi hodnotových úsudkov. Prvá sa týka nášho zmyslu pre rešpekt k iným, povinnosti voči nim, to znamená, že sa týka morálky v užšom zmysle. Každý morálny systém podľa neho implikuje predstavu toho, čo znamená rešpektovať ľudské bytie, aj keď skupina tých, ktorí sú považovaní za osoby zasluhujúce si rešpekt, ako aj predstava toho, čo rešpekt znamená, sa menili. Druhá dimenzia odkazuje na aspiráciu človeka dať vlastnému životu zmysel. Samozrejme, že existuje množstvo predstáv tak na úrovni jednotlivcov, ako aj na úrovni kultúr o tom, čo je obsahom dobrého života, ale vedomie kontrastu medzi zmysluplným životom a životom, ktorý stratil zmysel, pomáha človeku identifikovať, čo preňho ako jednotlivca znamená zmysluplný život, čo má v živote hodnotu. Tretia rovina sa týka nášho zmyslu pre vlastnú dôstojnosť a status, t. j. vnímania samých seba ako tých, ktorí vyžadujú uznanie zo strany druhých ([9], 11).

Taylorov prístup k morálke možno nazvať modernizovaným aristotelizmom, pričom modernizácia odkazuje na rolu identity, autonómie, autenticity a plurality hodnôt. Dobro a subjekt, otázky dobrého života a morálky sú v jeho koncepcii úzko previazané, pretože bez konkrétnych foriem dobra, ktoré slúžia v živote ako ideály a hodnoty, by človek nedokázal dať svojmu životu zmysel, určiť, ako má konať a definovať sám seba. V tomto zmysle silné hodnotenie patrí k univerzálnym ľudským charakteristikám.

Pluralizmus hodnôt. Pojem silného hodnotenia mení niektoré hlboko zakorenené predpoklady modernej morálnej filozofie. Moderná filozofia rozlišovala medzi morálnymi otázkami a otázkami dobrého života. Morálne otázky v užšom zmysle sa týkali morálnych záväzkov voči druhým, zatiaľ čo etické otázky sú záležitosťou špecifikovania vlastných cieľov vo svetle vlastnej koncepcie dobrého života. V tradičnom ponímaní morálne normy sú kategorické a nepodmienečné, zatiaľ čo otázky dobrého života sú záležitosťou rozhodnutí jednotlivca; morálne normy sú univerzálne, platia bez ohľadu na naše túžby, potreby či ciele, zatiaľ čo otázky dobrého života sa týkajú dobra pre mňa. Zopakujme, že Taylorov pojem silného hodnotenia je širší v niekoľkých smeroch. Silné hodnotenie presahuje limity morálneho hodnotenia, pretože sa netýka len morálnych noriem vo vzťahu k druhým, ale aj etických otázok, ktoré sú z hľadiska utvárania života človeka a jeho identity ústredné: otázok hodnôt, ideálov a životných cieľov. Z línie Taylorovho uvažovania vyplýva, že pojem silného hodnotenia sa týka tak tých foriem dobra, ktoré kladú na nás kategorické požiadavky, ako aj tých, ktoré si vo vlastnom živote dobrovoľne volíme. Silné hodnotenie podľa Taylora zároveň odkazuje tak na to, čo je dobré vo všeobecnosti, ako aj na to, čo je dobré pre mňa. Rozlišovanie medzi morálkou a etikou vníma tento autor do istej miery ako opodstatnené, avšak nevidí dôvod, prečo by sa oblasť morálky mala vzťahovať na špecifické formy praktického rozumu. Jeden z dôvodov ostrého odlíšenia morálnych otázok od otázok týkajúcich sa dobrého života či identity, ktoré nachádzame vo filozofickej tradícii, vidí autor v probléme objasnenia záväznosti morálnych súdov.

Taylorovo chápanie kategorickosti morálnych hodnôt by sme mohli interpretovať nasledovne: Morálne sudy sú mienené ako objektívne záväzné v tom zmysle, že ich platnosť nezávisí od našej vôle ani od toho, že ich schvaľujeme ([7], 238). Nič v týchto súdoch sa nevzťahuje na posudzujúceho tak, ako sa naňho vzťahuje napríklad to, keď povieme, že sa mu niečo nepáči. Morálne normy sú založené na morálnych hodnotách, ako sú dôstojnosť osoby, autonómia, rešpekt k iným, integrita atď. Tieto hodnoty dávajú *dôvod*, na základe ktorého možno vyžadovať určité konanie. Morálne normy podľa Taylora nemožno zdôvodniť procedurálne, napríklad prostredníctvom konsenzu v morálnom diskurze, pretože kľúčovou otázkou etiky nie je otázka, ako dosiahnuť súhlas s morálnymi normami, ale na akom základe ho dosiahnuť. Zdôvodniť záväznosť morálnych noriem možno podľa Taylora iba substantívne, t. j. na základe určitých foriem dobra. Napríklad morálna norma *rešpekt k druhým* vyžaduje špecifikovať tie formy dobra, ktoré kladú na nás morálne nároky, napríklad zabrániť utrpeniu, vytvoriť podmienky na rozvinutie schopností *každého* človeka atď.¹

Taylor hovorí o dvoch druhoch kategorickej platnosti noriem. *Silnejšia kategorickosť* sa týka morálnych hodnôt. Odkazuje na niečo, čo nie je záležitosťou vlastnej vôle, a *oprávňuje zásah* ([7], 238). Avšak aj mimo morálnej sféry existujú určité formy dobra,

---

¹ Ontologický status hodnôt nie je predmetom tejto štúdie. Taylorov pokus o zdôvodnenie objektívne platných dohier viaže Taylora k platonizmu. Laitinen je presvedčený, že univerzalizmus a realizmus možno obhájiť bez fundovania konštitutívnymi formami dobra ([4], 41).

ktoré nie sú závislé od našej vôle. Napríklad Mozartove diela sú hodnotné nezávisle od mojej vôle. Normy v tejto oblasti sú istým druhom kategorických imperatívov, avšak ide o *slabšiu kategorickú požiadavku*. Znamená to, že hodnota je nezávislá od našej vôle, ale nie je tu kategorický príkaz konať v súlade s ňou. Imperatív má takúto podobu: Ak sa stretneš s X, máš dôvod uznať túto hodnotu, ale nie je to kategorický imperatív konať X ([7], 238). Podľa Taylora celý rozsah etických, existenčných, estetických a morálnych foriem dobra má kategorickú (nepodmienečnú) platnosť. Uznatie tejto plurality nezávisle platných foriem dobra spochybňuje ostrú dištinkciu medzi etickými a morálnymi otázkami. Tak morálne, ako aj etické, estetické a iné otázky predpokladajú kvalitatívne rozlišovanie týkajúce sa hodnoty. Znamená to, že v silnom hodnotení sú túžby posudzované vo svetle nezávisle platných hodnôt.

Morálna záväznosť a autenticita. Jedným z problémov morálnej filozofie je otázka, ako vysvetliť na jednej strane záväznosť morálnych noriem a na druhej strane požiadavku žiť autentický život, ktorá sa spája s predstavou dobrého života. Podľa Taylora pojem silného hodnotenia implikuje tak kategorické formy dobra (hovorí o *morálnej mape*), ako aj problém autenticity či *vlastnej orientácie*, ktorá vyžaduje, aby sme artikulovali hodnoty, ktoré považujeme za hodné sledovania. Nájsť vlastný spôsob dobrého života si podľa Taylora vyžaduje orientovať sa na určité formy dobra, ktoré na jednej strane predstavujú niečo, vo vzťahu k čomu posudzujeme hodnotu našich činov a aspirácií, na druhej strane sú tým, vďaka čomu sme schopní konať dobro ([8], 302). V línii týchto úvah *morálna mapa* sa potom týka niečoho, čo je považované za objektívne dobré, zatiaľ čo *osobná orientácia* sa týka vlastného výberu medzi objektívne platnými formami dobra. Inými slovami, treba rozlišovať medzi vlastnou orientáciou, ktorá zahŕňa tie formy dobra, ktoré sa človek zaviazal aktívne prijať za svoje v živote na pozadí hodnotového horizontu, vo svetle ktorého interpretuje svet a ciele iných ľudí, a tými formami dobra, ktorých záväznosť štruktúruje spôsob, akým človek vníma určité situácie, ktoré však napriek tomu nesleduje vo vlastnom živote. Môžu to byť formy dobra, ktoré si uvedomuje pri správaní iných ľudí, ktoré rešpektuje, ale neprijal ich za svoje.

V tomto kontexte je relevantný Taylorov pojem *hypergoods*, ktorý označuje tie formy dobra, ktoré nie sú iba „neporovnateľne dôležitejšie než iné, ale ktoré poskytujú stanovisko, z ktorého sa tieto zvažujú, posudzujú, z ktorého sa o nich rozhoduje“ ([9], 63). Hyperdobro má teda podľa Taylora špeciálnu rolu v ľudskom živote: Na jednej strane poskytuje človeku orientačný bod, ku ktorému smeruje celý svoj život, a poskytuje mu hľadisko, z ktorého posudzuje, hodnotí a rozhoduje sa vo vzťahu k iným životným formám dobra. Na druhej strane orientácia v živote na toto najvyššie dobro je úzko spojená s definovaním vlastnej identity. Legitimita hyperdobier spočíva podľa Taylora v tom, že človek nemôže porozumieť vlastnému životu, resp. nájsť jeho zmysel bez uznania niečoho podobného perspektíve hyperdobra, nejakej predstave dobra, ktorá usmerňuje jeho život a ktorá mu umožňuje chápať seba samého odlišne od iných.

Z línii Taylorových úvah vyplýva, že vnímanie foriem dobra môže mať rôzne stupne: tie, ktoré sú ústredné pre môj život; iné formy dobra, ktoré som prijal za svoje; formy dobra, na ktoré som citlivý a ktoré rešpektujem, avšak aktívne ich nesledujem; formy

dobra, ku ktorým mám vonkajší vzťah bez osobnej zaangažovanosti, ktoré sa však snažím rešpektovať. Samozrejme, existujú formy dobra, ktorých nie som si vedomý. Znamená to, že treba rozlišovať medzi *prijatím hodnôt* a *rešpektovaním hodnôt*. Človek môže rešpektovať rôzne formy dobra, ktoré si uvedomuje, bez toho, aby ich prijal do svojho života. V Taylorovom ponímaní je pojem silného hodnotenia dosť široký na to, aby pokryl tak kategorické, ako aj voliteľné formy dobra, morálne aj hodnotové otázky. Je zároveň základom objasnenia vzťahu medzi morálnou záväznosťou a požiadavkou žiť autentický život.

Pojem silného hodnotenia a praktická racionalita. Taylorovo spochybnenie dominantných koncepcií v morálnej filozofii prostredníctvom pojmu silného hodnotenia je pozoruhodné napriek našim výhradám proti jeho pokusu o platónsku interpretáciu ontologického statusu hodnôt, ktorá však nie je predmetom tejto štúdie.² Veľa otázok zmyslu života a morálnej motivácie si rozhodne vyžaduje komplexnejšie vysvetlenie, než je to, ktoré podávajú moderné etické teórie. Taylorov model praktického uvažovania ponúka lákavú alternatívu proceduralizmu tak utilitaristického, ako aj kantovského typu, pretože umožňuje legitimizovať v živote človeka špecifické morálne nároky (Taylorom označené ako silné hodnoty) a ich zdôvodnenie neabstrahuje od motivácie človeka, ktorý žije v súlade s týmito požiadavkami.

Taylorov komentátor A. Laitinen, nadväzujúc na Taylorovo chápanie silného hodnotenia, ukazuje že tento pojem môže byť kľúčovým pojmom etiky, ako predpokladá Ch. Taylor, ale len za predpokladu, že subjekt a dobro sú vzájomne prepojené na všetkých úrovniach etickej reflexie: na úrovni hodnôt, na úrovni morálnych noriem a na úrovni hodnotových súdov ([4], 59 – 60). Zopakujme, že silné hodnotenie v Taylorovej interpretácii odkazuje tak na univerzálne platné formy dobra, ako aj na vlastné etické ciele. Vlastná identita je konštituovaná tak oddanosťou nepodmieneným univerzálnym formám dobra, ako aj vlastným výberom zo sféry univerzálnych hodnôt. V pôvodnom význame Taylor, vychádzajúci z Frankfurtu, dáva do kontrastu silné a slabé hodnotenie ako dva odlišné typy hodnotenia vlastných túžob, pričom slabé hodnotenie je otázkou preferencií a silné hodnotenie je hodnotením túžob na základe hodnôt. Taylor nepopiera, že hodnotové úsudky ako také sú záležitosťou silného hodnotenia: Svet vnímame rozdielne z hľadiska hodnoty, avšak pojem silného hodnotenia v striktnom zmysle vyzdvihuje predovšetkým sebahodnotenie, ktoré je záležitosťou hodnotenia vlastných túžob vo svetle hodnôt. Znamená to, že ľudia vnímajú sami seba ako niekoho, kto sa približuje či odvracia od hodnôt, ktoré si vyžadujú ich rešpekt.

Proti striktnému chápaniu silného hodnotenia A. Laitinen formuluje nasledujúcu výhradu: Schopnosť konať v súlade s formami dobra, ktoré nás vyzývajú, aby sme ich nasledovali, poskytuje dôležité meradlo osobného úspechu či zlyhania, avšak spôsob, ako udeliť zmysel vlastnému životu, a poznanie toho, čo je v živote hodnotné, čo bolo omylom, je možné len tak, že svoj život stále naratívne prehodnocujem, hodnotím to, čo bolo,

---

² K tejto problematike pozri napríklad A. Laitinen ([4], 257 – 295); N. H. Smith ([5], 199 – 236) a i.

schvaľujem existujúci smer alebo hľadáam nové smerovanie, čiže projektujem svoj život do budúcnosti. Len v narácii môžeme porozumieť svojmu životu, nájsť jeho zmysel ([4], 47). Inými slovami, spôsob, akým dávame zmysel konkrétnym činom, spočíva v ich situovaní do dlhšieho kontextu nášho života. Ich význam nemožno pochopiť bez ich lokalizovania vo vzťahu k minulým udalostiam či budúcim aspiráciám. To znamená, že ak ľudský život chápeme ako celok, môžeme vidieť, že zdanlivo odlišné, a dokonca nesúmerateľné formy dobra môžu v rámci neho existovať vedľa seba, pretože ľudia nielen sledujú odlišné formy dobra, ale objavujú nové, zavrhujú staré, človek môže podstúpiť radikálnu zmenu. V tomto význame ide o širšie chápanie silného hodnotenia, v zmysle ktorého sa hodnotenie týka nielen vlastných túžob, ale aj toho, čo je správne vo všeobecnosti, reflexie vlastného života (narácie), hodnotenia vlastného konania, konania iných či hodnotenia situácií.

Druhá Laitinenova výhrada proti striktnej interpretácii silného hodnotenia spočíva v tom, že prehliada rolu morálnych noriem, dôvodov konania a iných deontických výrazov, hoci možno oponovať, že fakt silného hodnotenia ich predpokladá. V morálnom hodnotení posudzujeme konanie a motiváciu druhých ľudí, ako aj vlastné konanie či rôzne situácie vo svetle toho, čo je správne, či z hľadiska toho, čo má byť, ako by sme mali konať. Morálne súde vynášame napríklad ohľadom spravodlivosti sociálneho systému, zákazu interrupcií, práv príst'ahovalcov a podobne. Tieto hodnotové súde sú tiež v istom zmysle silným hodnotením, aj keď nehodnotíme vlastné túžby. Súhlasíme s Laitinenom v tom, že osobnú identitu štruktúruje nielen to, aké hodnoty človek vyznáva, ale aj to, ako koná a aké morálne presvedčenia zastáva. Preto je subjekt vnútorne previazaný nielen s tým, čo je dobré, ale aj s tým, čo je správne. Kto nekoná v súlade s danou morálnou normou, pociťuje určitú sociálnu sankciu v podobe viny, hanby či rozhorčenia ostatných. Vzájomná záväznosť morálnych noriem je zrozumiteľná len na základe tejto sociálnej sankcie, ktorá nastupuje vtedy, keď človek koná nemorálne. Aj v týchto hodnotových súdoch týkajúcich sa vlastného konania, konania iných či situácií, výsledkom ktorých sú pocity hanby a viny, hnevu či rozhorčenia, ide o silné hodnotenia. Predpokladá to poznanie toho, čo je správne, ako by sme mali konať v danej situácii.

Ďalšia výhrada sa týka Taylorovej ostrej dištinkcie medzi silným a slabým hodnotením. Zopakujme, že silné hodnotenie je podľa Taylora záležitosťou zásadných otázok a silne hodnotených foriem dobra; napríklad dôležité je neakceptovať týranie. Slabé hodnotenie je len záležitosťou osobných preferencií. Napríklad je na mne, či uprednostním dovolenku pri mori, alebo dovolenku na horách (Taylorom uvádzaný príklad [6], 16 – 17). A. Laitinen považuje Taylorovo chápanie slabého hodnotenia za nekonzistentné v tom zmysle, že voľba medzi dvoma možnosťami nemusí byť len záležitosťou jednoduchej preferencie. Môže sa týkať tzv. *malých hodnôt* ([4], 51). Malé hodnoty sú hodnotami samej osebe, keďže ich nositeľ má určité relevantné charakteristiky vzťahujúce sa na určitý účel či blaho človeka, ale ich dôležitosť v živote je neporovnateľne nižšia ako v prípade silne hodnotených foriem dobra. Napríklad relax či dobrá fyzická kondícia sú tiež hodnoty, avšak nemožno ich zrovnávať s hodnotou zabrániť utrpeniu. Pojem malých hodnôt nám umožňuje podľa Laitinena chápať určitú voľbu ako otázku *rozumnej voľby*. Voľba je rozumná vtedy, keď v jej pozadí stojí určitá hodnota; pokiaľ neobsahuje žiadnu

hodnotu, nemožno ju považovať za rozumnú voľbu a túžbu robiť danú vec hodnotíme ako bezcennú. V intenciách Laitinenovho uvažovania slabé hodnotenie je v skutočnosti založené na túžbach, ktorých vnútorné kvality ostávajú skryté, a silné hodnotenie je záležitosťou zisťovania týchto vnútorných kvalít. Znamená to, že jedine prostredníctvom silného hodnotenia môžeme určiť, či v pozadí našej voľby stoja silné hodnoty, malé hodnoty alebo prízemné túžby. Napríklad túžba nefajčiť môže byť založená na malých hodnotách, akou je napríklad necítiť dych cigaretou. V pozadí však môžu byť aj silné hodnoty, napríklad byť dobrým príkladom pre vlastné deti. Z toho vyplýva, že silné hodnotenie sa týka tak silne hodnotených foriem dobra, ako aj malých hodnôt.

Záver. Pojem silného hodnotenia, zavedený do etického diskurzu Ch. Taylorom, zahŕňa dve základné charakteristiky: po prvé, kvalitatívne rozlišovanie hodnôt ako základ praktického uvažovania, keď človek zvažuje, ako má konať či ako má žiť; po druhé, rolu hodnôt a silného hodnotenia pri určovaní vlastnej identity. Tento pojem spochybňuje ostrú dištinkciu medzi morálnymi hodnotami a inými typmi hodnôt, medzi univerzálne platnými formami dobra a tými, ktoré sú dobrom len pre konkrétneho človeka, pretože povahu hodnôt, ktoré stoja v pozadí voľby možno určiť len prostredníctvom silného hodnotenia.

Reinterpretácia silného hodnotenia, ktorú ponúka A. Laitinen poukazuje na to, že pojem silného hodnotenia, ako ho definoval Ch. Taylor, je príliš úzky, či prinajmenšom ambivalentný, a to v troch smeroch: Po prvé, silné hodnotenie je zamerané len na hodnotenie vlastných túžob, a nie na hodnotenie ako také; silné hodnotenie by však malo zahŕňať všetky hodnotenia vrátane malých hodnôt. Po druhé, sebahodnotenie nie je možné bez reflexie sféry dôvodov a noriem konania v tom zmysle, že vlastné motivácie hodnotíme aj vo svetle toho, čo je správne. Znamená to, že silné hodnotenie predpokladá nielen poznanie hodnôt, ktoré sú v danej situácii relevantné, ale aj to, ako by mal človek konať. Po tretie, pocity ako hnev, rozhorčenie, pocity viny či hanby sú tiež založené na hodnotiacich súdoch. Nemohli by sme im rozumieť, keby sme prestali morálne súdiť, keby sme o konaní druhých alebo svojom vlastnom konaní nesúdili, že je zlé. Pociťujeme rozhorčenie, keď reagujeme na konanie druhého, pretože ho považujeme za morálne neospravedliteľné; hnev pociťujeme vtedy, keď určité konanie chápeme ako zlé, pretože poškodzuje nás samotných. Nie je tu žiadny iný dôvod na rozhorčenie nad konaním iného človeka, alebo sa na neho hnevať alebo sa hanbiť za vlastné konanie.

Takéto rozšírené chápanie silného hodnotenia podľa nášho názoru jasnejšie interpretuje vnútorné vzťahy medzi subjektom a morálkou a ponúka zaujímavú alternatívu, ako možno zdôvodniť morálne súdy a morálne povinnosti. Tematizovaním povahy deontickej roviny v pojmoch dôvodov činov (v protiklade ku kantovskému zdôvodneniu morálky) odkazuje na komplementárnu povahu hodnôt a morálnych noriem a ukazuje, že teória morálky je nekompletná bez teórie hodnôt. Ukazuje, že jedine prostredníctvom silného hodnotenia možno poznať povahu hodnôt, ktoré stoja v pozadí našej voľby. Zvýrazňuje tiež možnosť vlastnej orientácie a vlastných dôvodov konania (autenticity). V konečnom dôsledku je tiež odpoveďou na kritiku vytykajúcu Taylorovi, že pojem silného hodnotenia zanedbáva rôznorodosť hodnôt a sústreďuje sa iba na veľké otázky ([5], 97; ([10], 189).

Iba takéto rozšírené chápanie silného hodnotenia môžeme akceptovať ako dobrú explanačnú praktického uvažovania.

LITERATÚRA

- [1] FLANAGAN, O. – RORTY A. O.: *Identity, Character, and Morality*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press 1990.
- [2] FRANKFURT, H. G.: Freedom of the Will and the Concept of a Person. In: *Journal of Philosophy*, 68, 1971, 1, pp. 5 – 20.
- [3] FRANKFURT, H. G.: Alternate Possibilities and Moral Responsibility. In: *Journal of Philosophy*, 66, 1969, 23, pp. 829 – 839.
- [4] LAITINEN, A.: *Strong Evaluation without Moral Sources*. Berlin: Walter de Gruyter 2008.
- [5] SMITH, N. H.: *Charles Taylor. Meaning, Morals and Modernity*. Cambridge: Polity Press 2002.
- [6] TAYLOR, CH.: *Human Agency and Language*. Philosophical paper I. Cambridge: Cambridge University Press 1985
- [7] TAYLOR, CH.: *Philosophy and Human Sciences*. Philosophical paper II. Cambridge: Cambridge University Press 1985.
- [8] TAYLOR, CH.: The Moral Topography of the Self. In: Messer, S. B. – Sass, L. (eds.): *Hermeneutics and Psychological Theory*. New Brunswick, New York: Rutgers University Press 1988.
- [9] TAYLOR, CH.: *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 1989.
- [10] WILLIAMS, B.: Replies. In: ALTHAM, J. E. – HARRISON, R. (eds.): *World, Mind and Ethics. Essays on the Ethical Philosophy of Bernard Williams*. Cambridge: Cambridge University Press 1995.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/0035/09.

---

doc. PhDr. Zuzana Palovičová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: palovicz@chello.sk